माध्यमिक तहमा शिक्षण सिकाइ क्रियाकलापहरुको अवस्था

शिक्षाशास्त्र संकाय, स्नातकोत्तर तह, दोस्रो वर्ष, पाठ्यक्रम तथा मूल्याङ्कन विशिष्टीकरण
विषयको आंशिक आवश्यकता परिपूर्ति गर्नका लागि प्रस्तुत

शोधपत्र

शोधकर्ता

दिनेश न्यौपाने

एम.एड. दोस्रो वर्ष

परीक्षा रोल नं.: २८००२८/०६६

त्रि.वि. दर्ता नं.: ६-१-४९-२९२-२०००

त्रिभुवन विश्वविद्यालय

शिक्षाशास्त्र केन्द्रीय विभाग

(पाठ्यक्रम तथा मूल्याङ्कन विभाग)

कीर्तिपुर, काठमाडौं

२०६८

सिफारिस पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र केन्द्रीय विभाग, कीर्तिपुर, काठमाडौं स्नातकोत्तर तह, दोस्रो वर्ष, पाठ्यक्रम तथा मूल्याङ्कन विशिष्टीकरण विषयको छात्र श्री दिनेश न्यौपानेले “मा.वि. तहमा शिक्षण सिकाइ क्रियाकलापहरुको अवस्था” शीर्षक अन्तर्गत शोधपत्र मेरो पूर्ण निर्देशन र सुझाव अनुसार तयार गर्नु भएको हो । म उहाँको लेखन कार्यमा पूर्ण सन्तुष्ट भएकोले आवश्यक मूल्याङ्कनको लागि यस मूल्याङ्कन समितिमा सिफासिस गर्दछु ।

....

उप-प्रा. विश्ववाला थापा

शोधनिर्देशक

मितिः २०६८/११/

स्वीकृति-पत्र

त्रिभुवन विश्वविद्यालय, शिक्षाशास्त्र केन्द्रीय विभाग कीर्तिपुर, काठमाडौं, स्नातकोत्तर तह, दोस्रो वर्ष, पाठ्यक्रम तथा मूल्याङ्कन विशिष्टीकरण विषयको छात्र श्री दिनेश न्यौपानेले “मा.वि. तहमा शिक्षण सिकाइ क्रियाकलापहरुको अवस्था” शीर्षक अन्तर्गत शोध प्रस्तावना आवश्यक मूल्याङ्कनको लागि सिफारिस साथ यस मूल्याङ्कन समितिमा प्रस्तुत गर्नु भएको थियो । सो शोधपत्र यस मूल्याङ्कन समितिबाट आवश्यक मूल्याङ्कन गरी शोध कार्य गर्न स्वीकृति दिइएको छ ।

मूल्यांकन समिति	**हस्ताक्षर**
प्रा. स्वयमप्रकाश राणा (ज.व.रा) विभागीय प्रमुख	....
उप-प्रा. देवीप्रसाद भट्टराई वाह्य परीक्षक	....
उप-प्रा. विश्ववाला थापा शोधनिर्देशक	....

मितिः २०६८/११/

शोधसार

नेपालमा वर्तमान अवस्थामा मा.वि. तहमा अनिवार्य विषयको रुपमा ६ वटाको शिक्षण कार्य संचालन हुँदै आएको छ । यस अध्ययनको उद्देश्य मा.वि. तहमा शिक्षण गर्ने शिक्षकहरुको पृष्ठभूमि पत्ता लगाउनु, शिक्षण विधि र शिक्षण सिकाई क्रियाकलापको अवस्था पहिचान गर्नु शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप प्रति शिक्षकको अभिवृद्धि पहिचान गर्नु रहेको थियो । यस अध्ययनमा श्री जनकल्याण उच्च मा.वि. र श्री कृष्ण गण्डकी मा.वि. लाई सुविधा जनक नमूना छनोट विधिका आधारमा छनोट गरिएको थियो भने दुवै विद्यालयमा अध्ययनरत अनिवार्य विषयका ६-६ जना शिक्षकहरु, दुवै विद्यालयका प्र.अ. हरु र दुवै विद्यालयका कक्षा ९ का random samling method बाट छनोट गरिएका १०-१० जना गरी २० जना विद्यार्थीहरुबाट अन्तर्वार्ता, प्रश्नावली, समूह छलफल आदि विधिको प्रयोग गरी सूचना संकलन गरिएको थियो ।

अध्ययनको प्राप्तिमा कक्षा कोठाको व्यवस्थापन सामान्यतया दुवै विद्यालयमा कक्षाकोठा, डेस्क, बेन्च र कालोपाटी बाहेक अन्य कुनै त्यस्ता शैक्षिक सामग्रीहरु देखिएन भने अध्ययनका क्रममा पनि शिक्षकहरुले दैनिक पाठयोजना र शैक्षिक सामग्रीहरु निर्माण नगरीकन कक्षा शिक्षण पूर्व पाठको स्मरण नगराई नयाँ पाठको सुरुवात गर्दै कहिलेकाँही मात्र शैक्षिक सामग्रीको प्रयोग गरी सोही अनुरुप व्याख्या छलफल र प्रश्नोत्तर विधिको प्रयोग गरी कहिलेकाँही लिखित र मौखिक प्रश्नद्वारा मूल्याङ्कन गरी अन्तमा पाठको सारांश बताई आवश्यक अनुसार गृहकार्य दिने र हेर्ने गरिएको पाइयो । सुधारात्मक शिक्षणका लागि सोहि विषयमा विशिष्टीकरण गरेका शिक्षकको व्यवस्था तथा शैक्षिक योजना निर्माण र प्रयोगको साथै शैक्षिक सामग्री निर्माणमा सम्पूर्ण शिक्षकलाई तालिमको प्रबन्ध गरिनु पर्ने सबै शिक्षक तथा विद्यार्थीको प्रतिक्रिया पाइयो ।

सुधारात्मक शिक्षणका लागि विद्यालयमा शिक्षक र शिक्षिकाको अनुपात मिलाई team work वातावरण निर्माण गर्ने शिक्षकहरुलाई विभिन्न विषयगत तालिममा सहभागी बनाई शिक्षण विधि र शैक्षिक सामग्रीको प्रयोगका बारेमा थप जानकारी दिने शिक्षकहरुले पनि विषयवस्तुको प्रकृति अनुरुप विद्यार्थीहरुले विषयवस्तु बुझे वा बुझेनन् भनी लेखाजोखा गर्ने निरन्तर विद्यार्थी मूल्याङ्कन गरी आवश्यक अनुसार पृष्ठपोषण प्रदानको लागि प्रभावकारी शिक्षणका लागि सम्बन्धित निकायले निरन्तर अनुगमन प्रणालीलाई व्यवस्थित गर्नुपर्ने र विद्यार्थीको क्षमता विस्तारका लागि विद्यालयमा आवश्यक विज्ञान प्रयोगशाला, पुस्तकालय कक्ष, विभिन्न खेलकुदका सामानहरुको व्यवस्था गर्ने र समय समयमा विभिन्न अतिरिक्त क्रियाकलाप पनि आयोजना गर्नुपर्ने सुझाव दिएको छ ।

विषयसूची

पेज नं.

सिफारिस पत्र

स्वीकृति पत्र

अध्याय- एक

परिचय

१.१	पृष्ठभूमि	१
१.२	अध्ययनको क्षेत्र	६
१.३	समस्याको कथन	७
१.४	अध्ययनको उद्देश्य	९
१.५	अध्ययनको औचित्य	९
१.६	अध्ययनको सीमाङ्कन	१०

अध्याय- दुई

पूर्व साहित्यको समीक्षा

२.१	सैद्धान्तिक अध्ययन	११
२.२	सम्बन्धित साहित्यको पुनरावलोकन	१२
२.३	अवधारणात्मक ढाँचा	१६

अध्यनय- तीन

अध्ययन विधि

३.१	अध्ययन ढाँचा	१७
३.२	जनसंख्या तथा नमूना छनौट	१८
	३.२.१ अध्ययन क्षेत्रको छनोट	१८
	३.२.२ विद्यालयको छनोट	१८
	३.२.३ प्रधानाध्यापक छनौट	१८
	३.२.४ शिक्षक छनोट	१९
	३.२.५ विद्यार्थी छनौट	१९
	३.२.६ कक्षा छनौट	१९
३.३.	साधनको निर्माण	१९
	३.३.१ अन्तर्वार्ता निर्देशिका	१९
	३.३.२ कक्षा अवलोकन फारम	२०
	३.३.३ लक्षित समूह छलफल	२०

३.३.४ दस्तावेज अध्ययन २०
३.४ तथ्याङ्क संकलन प्रक्रिया २१
३.५ सूचना विश्लेषण प्रक्रिया २१
३.६ नैतिकताको मापदण्डहरु २२

अध्याय- चार

तथ्याङ्क विश्लेषण र व्याख्या

४.१ शिक्षकको पृष्ठभूमि २३
४.१.१ नेपाली विषय शिक्षण गर्ने शिक्षकहरुको पृष्ठभूमि २३
४.१.२ गणित विषय शिक्षण गर्ने शिक्षकको पृष्ठभूमि २५
४.१.३ विज्ञान विषय शिक्षण गर्ने शिक्षकको पृष्ठभूमि २६
४.१.४ अंग्रेजी विषय शिक्षण गर्ने शिक्षकहरुको पृष्ठभूमि २७
४.१.५ सामाजिक विषय शिक्षण गर्ने शिक्षकहरुको पृष्ठभूमि २८
४.१.६ जनसंख्या विषय शिक्षण गर्ने शिक्षकहरुको पृष्ठभूमि २९
४.२ विषय शिक्षकको विषयप्रतिको धारणा ३०
४.२.१ नेपाली विषय शिक्षण गर्ने शिक्षकको विषयप्रतिको धारणा ३१
४.२.२ गणित विषय शिक्षण गर्ने शिक्षकको विषयप्रतिको धारणा ३२
४.२.३ विज्ञान विषय शिक्षण गर्ने शिक्षकको विषय प्रतिको धारणा ३३
४.२.४ अंग्रेजी विषय शिक्षण गर्ने शिक्षकको विषयप्रतिको धारणा ३४
४.२.५ सामाजिक विषय शिक्षण गर्ने शिक्षकको विषयप्रतिको धारणा ३६
४.२.६ स्वास्थ्य, जनसंख्या तथा वातावरण विषय शिक्षण गर्ने शिक्षकको विषयप्रतिको धारणा ३७
४.३ माध्यमिक तहका अनिवार्य विषयका शिक्षण सिकाई क्रियाकलापको अवस्था ३९
४.३.१ शिक्षण सिकाइ क्रियाकलापप्रति प्र.अ.को प्रतिक्रिया ३९
४.३.२ नेपाली विषयको शिक्षण सिकाई क्रियाकलापको अवस्था ४०

अध्याय- पाँच

प्राप्ति, निष्कर्ष र सुझावहरु

५.१ प्राप्ति ५३
५.२ निष्कर्ष ५६
५.३ सुझावहरु ५८
सन्दर्भसामग्री ६०

तालिका सूची

पेज नं.

तालिका नं. ४.१ : नेपाली विषय अध्यापन गर्ने शिक्षकको पृष्ठभूमि २४

तालिका नं. ४.२ : गणित विषय शिक्षण गर्ने शिक्षकको पृष्ठभूमि २५

तालिका नं. ४.३ : विज्ञान विषय शिक्षण गर्ने शिक्षकको पृष्ठभूमि २६

तालिका नं. ४.४ : अंग्रेजी विषय अध्यापन गर्ने शिक्षकको पृष्ठभूमि २७

तालिका नं. ४.५ : सामाजिक विषय अध्यापन गर्ने शिक्षकको पृष्ठभूमि २८

तालिका नं. ४.६ : जनसंख्या विषय अध्यापन गर्ने शिक्षकको पृष्ठभूमि २९

तालिका नं. ४.७ : नेपाली विषयको शिक्षण सिकाइ क्रियाकलापको अवस्था ४१

तालिका नं. ४.८ : गणित विषयको शिक्षण सिकाइ क्रियाकलापको अवस्था ४३

तालिका नं. ४.९ : अंग्रेजी विषयको शिक्षण सिकाइ क्रियाकलापको अवस्था ४५

तालिका नं. ४.१०: विज्ञान विषयको शिक्षण सिकाइ क्रियाकलापको अवस्था ४७

तालिका नं. ४.११: सामाजिक विषयको शिक्षण सिकाइ क्रियाकलापको अवस्था ४९

तालिका नं. ४.१२: स्वास्थ्य, जनसंख्या तथा वातावरण विषयको शिक्षण सिकाइ क्रियाकलाप ५१